Talentia
Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry

LAUSUNTO

7.11.2022

Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 191/2022 vp)

Kannatettava kokonaisuus – soveltamiseen tarvitaan tukea

Ehdotetun vammaispalvelulain on tarkoitus täydentää sosiaalihuoltolakia ja sisältää säännökset kaikille vammaisille henkilöille järjestettävistä sosiaalihuollon erityispalveluista. Lisäksi vammaiset henkilöt olisivat oikeutettuja muun sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön mukaisiin palveluihin ja tukeen. Kehitysvammaisten erityishuollosta annettuun lakiin jäisivät tahdosta riippumattoman erityishuollon järjestämistä sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja erityishuollossa tapahtuvaa rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevat säännökset.

Talentia kiittää eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta esittää hallituksen esityksestä kirjallinen lausunto. Hallituksen esitys on kannatettava vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeutta sekä osallisuutta ja yhteiskuntaan osallistumista edistävä ehdotus. Laaja kokonaisuus vaatii kuitenkin soveltamiseen vahvan tuen sekä riittävät resurssit, jotta tavoitteiden toteutuminen varmistetaan.

Julkisuudessa esitykseen liittyen keskustellaan paljon sekä asiakasmaksuista että ikääntymisrajauksesta. Asiakasmaksujen osalta Talentia toteaa, että niistä päätettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota asiakasmaksulain (734/92) säännökseen maksun perimättä jättämisestä ja alentamisesta. Lisäksi merkitystä on maksukattoa koskevalla asiakasmaksulain 6 a §:n säännöksellä. Maksukaton osalta Talentia muistuttaa sosiaali- ja terveysvaliokunnan asiakasmaksulakia käsittelevässä mietinnössään (StVM 39/2020 vp) esittämästä eduskunnan hyväksymästä lausumasta, jonka mukaan valtioneuvosto ryhtyy selvittämään asiakasmaksujen maksukaton seurantavastuun siirtämistä asiakkaalta viranomaiselle. Ikääntymisrajaukseen liittyen Talentia korostaa, että soveltamisessa on esityksen mukaan olennaista vammaisuudesta aiheutuva toimintakyvyn heikentyminen vammaisen henkilön omassa toimintaympäristössä eli lakia sovellettaisiin henkilöön, jonka avun, tuen tai huolenpidon tarve johtuu pääasiassa muusta kuin iäkkäänä alkaneesta tyypillisesti iäkkäillä henkilöillä esiintyvästä sairaudesta tai yleisestä vanhuudesta johtuvasta rappeutumisesta taikka heikkoudesta.

Talentia keskittyy lausunnossaan vammaispalvelujen henkilöstökysymyksiin laadukkaiden palvelujen turvaamiseksi sekä sosiaalihuoltolain soveltamisen kysymyksiin.

Talentia
Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry

Henkilöstön saatavuus on ongelma myös vammaispalveluissa

Uudistuksen kolmen ensimmäisen voimassaolovuoden aikana asiakkaiden palveluprosessiin liittyvässä hallinnollisessa työssä (palvelutarpeen arviointi sekä asiakassuunnitelman ja päätösten teko), esityksessä todetaan tarvittavan erityisesti sosiaalityöntekijöitä että sosiaaliohjaaja tai AMK-tutkinnon suorittaneita kuntoutuksen ohjaajia. Lisäksi sosiaalityöntekijöille on määritelty keskeinen rooli kehitysvammaisten erityishuollosta annettuun lakiin ehdotetussa moniammatillisessa vaativassa tuessa sekä asiakassuunnitelmien laatimisessa.

Tässä yhteydessä Talentia huomauttaa ensiksi, että hallituksen esityksessä käytettävät sosiaalihuollon laillistettujen ammattihenkilöiden nimikkeet tulisi yhdenmukaistaa vastaamaan sosiaalihuollon ammattihenkilölaissa (817/2015) säädettyjä ammatteja sosiaalityöntekijä, sosionomi ja kuntoutuksen ohjaaja. Nyt tekstissä käytetään rinnakkain nimikkeitä sosiaaliohjaaja ja sosionomi sekä kuntoutuksen ohjaaja (AMK).

Toiseksi Talentia kiinnittää valiokunnan huomiota sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien saatavuuteen. Hallituksen esityksen (s. 104-105) mukaan sosiaalityöntekijöiden lisäystarve on vain määräaikainen ja että pääasiassa tarvittaneen sosiaalihuollon ohjaajia ja neuvojia eli sosionomeja, joiden saatavuus kuvataan jonkin verran paremmaksi kuin sosiaalityöntekijöiden.

Talentia korostaa, että määräaikaisuus sinänsä ei tee helpommaksi laillistettujen sosiaalityöntekijöiden rekrytointia. Tuoreen 1.11.2022 julkaistun Ammattibarometrin mukaan sosiaalityön erityisasiantuntijoiden avoimiin paikkoihin on paljon pulaa hakijoista lähes koko maassa. Myös sosionomin tehtäviin on hakijapula koko maassa. Näiltä osin hallituksen esitys on siis nykytilannetta optimistisempi, mikä muodostaa riskin lain tavoitteiden toteutumiselle.

Asiantuntevat ja pysyvät sosiaalihuollon laillistetut ammattihenkilöt varmistavat laadukkaiden vammaispalvelujen toteuttamisen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on parhaillaan toteuttamassa Vammaispalvelut vuonna 2022 hanketta, jossa selvitetään vammaispalvelujen toteuttamisen lisäksi myös vammaispalvelujen työntekijöiden työtilannetta, työnjakoa, työnkuvia ja osaamisen kehittämistä. Hyvinvointialueilla ja vammaispalvelujen eri palveluyksiköissä on käsiteltävä selvityksen tuloksia huolellisesti sekä toteuttava selvityksen pohjalta tarvittavat kehittämistoimet niin asiakasturvallisuuden kuin työntekijöiden saatavuuden, pysyvyyden ja työolosuhteiden parantamiseksi.

Sosiaalihuoltolakia uudistetaan osissa – soveltamiseen tarvitaan päivitetty opas

Sosiaalihuoltolakiin ehdotetaan muutoksia palvelutarpeen arvioinnin aloittamisen määräaikaan, asiakassuunnitelman sisältöön ja päätöksentekoon. Palvelutarpeen arviointia koskevaan sosiaalihuoltolain 36 §:n 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 kohta, jonka mukaan aiemmin säännöksessä määriteltyjen ryhmien lisäksi vammaispalvelulaissa tarkoitetun vammaisen henkilön kohdalla palvelutarpeen tekeminen olisi aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun asiakas tai hänen omaisensa, läheisensä tai laillinen edustajansa on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan hyvinvointialueen viranomaiseen palvelujen saamiseksi. Asiakassuunnitelman (39 §) sisältöön ehdotetaan lisättäväksi muun muassa selvitys asiakkaan elämäntilanteen ja toimintaympäristön vaikutuksesta toimintakykyyn. Sosiaalihuollon päätöksentekoa ja toimeenpanoa koskevaa 45 §:n säännöksen 3 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi vaatimuksella siitä, että mikäli asiakassuunnitelmaan kirjatusta sosiaalipalvelujen kokonaisuudesta poiketaan, on se perusteltava päätöksessä.

Talentia
Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry

Nämä palveluprosessiin liittyvät lisätyöt vaativat laillistettujen sosiaalihuollon ammattihenkilöiden ja erityisesti sosiaalityöntekijöiden työpanosta kuten edellä on kuvattu. Tehtävät edellyttävät myös sosiaalihuoltolain soveltamisen hallintaa erityislainsäädännön soveltamisen ohella. Sosiaalihuoltolakia on kuluvana syksynä täydennetty muun muassa myös 1.1.2023 voimaan tulevilla sosiaalihuoltolain omavalvontaa (47 §), henkilöstöä (49 a §) ja johtamista (46 a §) koskevilla säännöksillä. Lisäksi eduskunnan käsittelyssä on parhaillaan hallituksen esitys laeiksi sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi (HE 197/2022 vp).

Sosiaalihuoltolakia muutetaan ja täydennetään nyt sekä asiakkaan oikeuksien että lakia soveltavien ammattihenkilöiden näkökulmasta osissa. Siksi soveltamisen tueksi tarvitaan välttämättä päivitetty opas sosiaalihuoltolaista. Edellisen soveltamisoppaan sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut vuonna 2017.

Henkilökohtaisen avun työnantajavelvoitteiden selvittäminen edellyttää työoikeudellista osaamista

Henkilökohtaisen avun työnantajamallia koskevan 11 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 192) korostetaan sitä, että työnantajamallilla toteutettavassa henkilökohtaisessa avussa on kysymys työsopimuslain mukaisesta työsuhteesta työnantajan ja työntekijän välillä. Hyvinvointialueen velvollisuutena olisi antaa riittävä ja ymmärrettävä selvitys työnantajan lakisääteisistä velvollisuuksista ja vastuista työnantajaksi ryhtyvälle henkilölle. Selvitysvelvollisuus on täytettävä ennen kuin vammainen henkilö antaa suostumuksensa työantajana toimimiseen. Selvityksen antamisen tapa ja sen sisältö olisi kirjattava asiakassuunnitelmaan. Hyvinvointialueelta edellytettäisiin, että se selvityksen antamisen yhteydessä arvioi, kykeneekö henkilö suoriutumaan työnantajan velvollisuuksista ja vastuista.

Talentia kiinnittää sosiaali- ja terveysvaliokunnan huomiota siihen, että sosiaalialan korkeakoulututkinnon suorittaneilla laillistetuilla sosiaalihuollon ammattihenkilöillä ei ole ammattipätevyyden antavan tutkintonsa perusteella riittävää asiakasturvallisuuden varmistavaa osaamista työoikeudellisissa kysymyksissä. Huomioon on otettava lisäksi se, että sosiaalihuollon ammattihenkilölain 20 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan Valvira voi kohdentaa ammattihenkilölle seuraamuksia, mikäli hän suorittaa tehtäviä, joihin hänen koulutustaan tai ammattitaitoaan on pidettävä selvästi riittämättöminä. Siksi Talentia toivoo valiokunnan ottavan kantaa siihen, että hyvinvointialueilla työoikeudellisen selvityksen antaminen henkilökohtaisen avun työnantajamallista kiinnostuneille vammaisille henkilöille on organisoitava muutoin kuin laillistettujen sosiaalihuollon ammattihenkilöiden työnä.

Osaamisen jatkuva kehittäminen on varmistettava

Kaikkiaan työ vammaispalvelujen parissa edellyttää henkilöstöltä jatkuvaa osaamisen kehittämistä ja erikoisosaamista, jotta palvelut toteutuvat laadukkaasti ja asiakasturvallisesti. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain (612/2021) 59 §:n mukaan hyvinvointialueen tulee muun muassa huolehtia henkilöstön osallistumisesta riittävästi oman alansa täydennyskoulutukseen. Talentia korostaa täydennyskoulutusvelvollisuuden ja jatkuvan ammatillisen kehittymisen turvaamisen välttämättömyyttä vammaispalveluja hyvinvointialueilla järjestettäessä ja toteutettaessa.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry

Jenni Karsio
puheenjohtaja

Jaana Manssila
erityisasiantuntija